

THE RIGHT TO EDUCATION UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Olha Yerofeieva¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-408-5-24>

У сфері освіти, як і в інших сферах нашого життя, відбулися значні зміни, зумовлені війною. В умовах воєнного стану деякі конституційні права та свободи людини зазнають обмежень, одним із яких є право на освіту. Обмеження даного права може мати місце лише у виключних випадках, пов'язаних з небезпекою учасників освітнього процесу, на певних територіях чи їх частинах.

Загальною декларацією прав людини в ч. 1 ст. 26 проголошено право кожної людини на освіту [2]. Статтею 2 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», проголошено, що: «Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання, відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань». У Конституції України серед інших прав і свобод людини і громадянина задекларовано «Право кожного на освіту» (ст. 53) [3]. Крім того, в загальних положення Законі України «Про освіту», законодавець визначив, що: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. У Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни передбачено необхідність забезпечення дітям, що внаслідок війни залишилися без батьківського піклування реалізації права на освіту, як під час війни, так і після її закінчення, встановлюється відповідальність та обов'язок окупаційної влади за піклування про дітей і їхню освіту (ч.ч. 1, 3 ст. 50) [1]. Отже, як бачимо, норми міжнародного та національного права вказують на базовий характер та виключну важливість права на освіту.

Одним із оптимальних варіантів для реалізації права на освіту у сучасних реаліях в Україні, на мою думку, є насамперед аналіз досвіду роботи закладів освіти у воюючих на даний час країнах та розгляд можливості і актуальності

¹ National University "Odesa Law Academy", Ukraine

застосування цього досвіду у нашій державі. Так, у Сирії навчання відбувається в укриттях та створені мобільні навчальні групи; у Афганістані, Судані, Конго діють гуманітарні організації, які займаються забезпеченням освіти для дітей в тимчасових притулках та віддалених районах; У Ємені запроваджена дистанційна форма навчання та проєкти, які застосовуються з метою забезпечення доступу до освіти для дітей, які не можуть відвідувати стаціонарні школи. У той же час, в Ізраїлі школярі навчаються очно, під час обстрілів навчання зупиняється лише в конкретному регіоні, заклади освіти мають обладнані сховища.

Значну роль для реалізації права на освіту в умовах війни відіграє також аналіз різних опитувань. Саме це дає змогу зрозуміти ефективність того чи іншого способу пристосування у сучасних реаліях для здобуття освіти. Відповідно до інформаційно-аналітичної довідки щодо організації освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти України в умовах воєнного стану, проведеного Державною службою якості освіти України було з'ясовано, що наприкінці 2022/2023 н.р. (червень 2023 р.) більшість закладів продовжують, як і в попередньому періоді (березень 2023 р.), працювати у змішаному (53% відповідей) та дистанційному (29%) форматах. Варто звернути увагу на те, що саме безпекова ситуація впливає на формат навчання. Разом із тим, зазначимо, що загалом протягом усього періоду від початку дії на території України воєнного стану (весна 2022 р.– літо 2023 р.) спостерігається спад майже утричі застосування дистанційного формату роботи в усіх закладах вищої та фахової передвищої освіти країни. Основними факторами, які мають зумовлювати вибір закладами формату навчання, учасники опитування вважають: можливість забезпечення захисту освітян, необхідність якісного забезпечення освітнього процесу та спроможність закладу зробити це, бажання учасників освітнього процесу навчатися очно, належне ресурсне забезпечення та специфіку навчання (практична підготовка фахівців технічних, медичних спеціальностей). Кожен другий респондент з педагогів вважає, що рівень якості освітніх послуг не змінився у порівнянні з попереднім періодом навчання, а 41% з них зазначили, що рівень організації освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році кращий, ніж в попередньому навчальному році. Основним інструментарієм в умовах воєнного стану, зокрема протягом II півріччя 2022/2023 навчального року, залишаються асинхронні засоби – месенджери [5; 8].

За результатами опитування про головні завдання шкільної освіти, що були проведені вченою Мельник М.Ю. ще в 2022 році, респонденти зазначали важливість максимально швидкого відновлення навчання для здобувачів освіти. 2/3 учасників опитування були переконані, що шкільна освіта передовсім має допомогти учням повернутися до звичного способу

життя. У той же час респонденти також звертали увагу на необхідність врахування особливостей безпекового стану, матеріально-технічного оснащення, навантаження на систему освіти як у регіонах загалом, так і в окремих закладах освіти [6, с. 2–5].

Отже, можна виокремити наступні положення, що стануть актуальними для реалізації права на освіту в умовах війни з огляду на введений Президентом України воєнний стан 24 лютого 2022 року: формат навчання має залежати від безпекової ситуації в регіоні; наявність в освітніх закладах безпечних місць при небезпеці; співпраця з міжнародними гуманітарними організаціями (як засіб перейняття досвіду у наданні освітніх послуг в умовах війни); адаптація освітніх програм до умов конфлікту (запровадження дистанційного навчання, психологічна, соціальна підтримка учасників освітнього процесу тощо); індивідуальний підхід до кожного учасника освітнього процесу [4; 7, с. 130].

Пам'ятаймо, що доступ до освіти у наш час, це не лише заслуга держави, керівників навчальних закладів, батьків. Варто виділити також одним із пріоритетних напрямів впровадження освітнього процесу – всебічна підтримка освітян, які зараз захищають нашу Батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: прийнята ООН від 12 серпня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154/stru#Stru (дата звернення: 03.02.2024).
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 03.02.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Голос України*. 2022. № 37.
5. Інформаційно-аналітична довідка щодо організації освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти України в умовах воєнного стану (за результатами щоквартального онлайн-анкетування, II квартал 2023 року). Київ, 2023. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/IAD_II_kvartal_FPO_ZVO_SQE-2023.pdf
6. Мельник М. Ю. Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Вип. 4(1). С. 1–8.
7. Продан В. І. Освіта в умовах війни та надзвичайних ситуацій: досвід країни та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 1. С. 126–132.
8. Проблеми українських дітей під час війни: 2 хвиля (29 жовтня – 2 листопада 2023 р.). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problemi_ukra_nskih_d_tey_p_d_chas_v_yni_hvilya_29_zhovtnya_2_listopada_2023.html